

Afsluitende nieuwsbrief

Onderzoek naar de Samen naar School klassen

Geschreven door: Anke de Boer

Groningen, november 2020

In 2015 startte het onderzoek naar de effecten van de Samen naar School klassen, uitgevoerd vanuit de Rijksuniversiteit Groningen, afdeling Orthopedagogiek. Nu, vijf jaar later, wordt het onderzoek afgerond. In deze laatste nieuwsbrief zetten we alle uitkomsten op een rij. We wensen u veel leesplezier toe!

Wat is er onderzocht?

Het doel van het onderzoek was om meer zicht te krijgen op:

1. De attitudes en ervaringen van direct betrokkenen, denk aan: leraren, leerlingen en ouders.

Er is voor gekozen om te kijken naar de attitudes van direct betrokkenen omdat een positieve attitude als voorwaarde wordt gezien om inclusief onderwijs voor kinderen met beperkingen te realiseren. Daarnaast is uit internationaal onderzoek bekend dat de ernst van de beperking kan maken dat betrokkenen terughoudend zijn in hun attitude. Het opdoen van contact (met de leerlingen van de Samen naar School klassen) kan mogelijk een positieve(re) attitude teweegbrengen. In de deelstudies naar de attitudes van leraren, leerlingen en ouders is hiernaar gekeken.

2. Motieven en tevredenheid van ouders met een kind met ernstige en meervoudige beperkingen.

Voor de Samen naar School klassen is het belangrijk om te weten welke motieven ouders hebben om te kiezen voor onderwijs of dagbesteding voor hun kind met emb. Daarnaast is het belangrijk na te gaan in welke mate ouders tevreden zijn, en waarin de Samen naar School klassen kunnen verbeteren.

3. De impact van de Samen naar School klas op kinderen met emb.

Bij een Samen naar School klas zijn veel verschillende medewerkers betrokken die er allemaal op gericht zijn om het onderwijs en de zorg aan de kinderen zo goed mogelijk te verzorgen. De inclusiemomenten voor de kinderen zouden kunnen bijdragen aan hun ontwikkeling, waaronder de alertheid en interacties met anderen (denk aan leeftijdsgenoten zonder een beperking en begeleider). Daarnaast kunnen de inclusiemomenten bijdragen aan meer uitdaging voor het kind, wat mogelijk het slaapedrag ten goede komt. Hoewel het niet eenvoudig is om dergelijke effecten vast te stellen, is dit in verschillende deelstudies grondig onderzocht.

Hoe is het onderzoek opgezet?

Om de doelen te behalen zijn verschillende deelstudies opgezet en in de afgelopen jaren uitgevoerd. Zo zijn er vragenlijsten afgenomen bij leraren, leerlingen en ouders, en aanvullende interviews gehouden met leraren en leerlingen om naar hun ervaringen met de Samen naar School klas te vragen. Ouders met een kind met ernstige en meervoudige beperkingen zijn in interviews gevraagd naar hun motieven en tevredenheid met de vorm van dagbesteding/onderwijs van hun kind. Bij kinderen met emb zijn verschillende vormen van dataverzameling toegepast: video-observaties, vragenlijsten ingevuld door ouders en begeleiders, actiwatch voor het slaapgedrag van de kinderen.

Hieronder wordt per doel een beknopte samenvatting van de uitkomsten gegeven, waarbij elke keer wordt verwezen naar de reeds gepubliceerde artikelen of praktijkberichten.

Welke uitkomsten zijn er gevonden?

Attitudes van direct betrokkenen

Leraren

Leraren hebben overwegend een positieve attitude als het gaat om inclusief onderwijs voor kinderen met emb. Ze zien de meerwaarde hiervan in. Het maakt in hun attitude niet uit of leraren lesgeven op een school met een Samen naar School klas of niet.

Leraren die ervaring hebben met een Samen naar School klas zijn hier positief over. Ze zien de meerwaarde van de klas voor zichzelf, voor de reguliere leerlingen, en voor de kinderen van de Samen naar School klas. Een voorbeeld van een meerwaarde voor zichzelf is dat ze meer kennis krijgen over beperkingen en dat ze competentier zijn in het omgaan met deze doelgroep dan ze aanvankelijk dachten. Voor reguliere leerlingen wordt de meerwaarde vooral gezien in het leren omgaan met verschillen, en het accepteren van kinderen met beperkingen. Voor de kinderen van de Samen naar School klas wordt de meerwaarde gezien in het stimuleren van hun ontwikkeling, en het opdoen van contact met andere kinderen (zonder beperkingen).

Een uitgebreider artikel over deze deelstudie is te vinden in het tijdschrift *Didactief*: <https://didactiefonline.nl/artikel/samen-naar-school>. Daarnaast is er een Internationaal artikel geschreven voor het tijdschrift *International Journal of Inclusive Education*, dat momenteel beoordeeld wordt voor publicatie. In het hoofdstuk 'Onderwijs' van de herziene uitgave van het boek: *Ondersteuning aan mensen met ernstige meervoudige beperkingen: handvatten voor kwaliteitsvol leven* (Eindredactie: B. Maes, C. Vlaskamp, A. Penne) is eveneens aandacht voor de uitkomsten van deze deelstudie.

Leerlingen – deel 1

De attitude van leerlingen is gemiddeld genomen positief tegenover leeftijdsgenoten met emb. Zo geven leerlingen aan dat ze zouden opkomen voor een leerling met emb als hij/zij zou worden gepest en dat ze er niet bij uit de buurt zouden blijven. Het maakt in hun attitude niet uit of de leerlingen komen van een school met een Samen naar School klas, of niet. Jongens en meisjes verschillen wel van elkaar in hun attitude: meisjes zijn significant meer positief dan jongens.

Op de scholen wordt met inclusiemomenten gewerkt, maar hoe deze worden vormgegeven verschilt per school. Leerlingen die door de inclusiemomenten contact hebben opgedaan met kinderen met emb van de Samen naar School klas zijn hier positief over. Ze hebben geleerd om te gaan met de kinderen, vinden het leerzaam en leuk. Leerlingen zijn positief over de Samen naar School klas omdat ze hierdoor contact kunnen opdoen met kinderen met beperkingen, dat ze samen kunnen lachen en blij worden van de kinderen.

Meer informatie en details over deze deelstudie is te lezen in het praktijkbericht dat verschenen is op: <https://www.samennaarschool.nl/op-de-hoogte/leren-van-en-over-elkaar/>.

Leerlingen – deel 2

Twee scholen zijn gevolgd gedurende het eerste jaar waarin een Samen naar School klas was gevestigd in hun school. Op drie momenten zijn er gegevens verzameld bij leerlingen van groep 1 t/m 8 met als doel om na te gaan 1) hoe de attitudes, angst- en empathische gevoelens van leerlingen zich ontwikkelen gedurende het jaar, en 2) of leeftijd en geslacht hiervan op invloed zijn.

Kijken we naar de uitkomsten van leerlingen uit groep 1-3 dan zien we dat er gemiddeld genomen neutraal tot positief wordt gescoord op de attitudeschaal, en leerlingen redelijk empathisch zijn tegenover een (fictief) kind met emb. De attitude en empathie van de leerlingen verandert niet gedurende het jaar, maar de ontwikkeling van angst verandert wel: leerlingen hebben aan het eind van het schooljaar minder angstgevoelens tegenover leeftijdsgenoten met emb dan op de helft van het schooljaar. Daarbij hebben meisjes gedurende het jaar minder angstgevoelens dan jongens. De leeftijd van de leerlingen heeft geen invloed op de attitudes, angst en empathie.

Leerlingen van groep 4-8 hebben gemiddeld genomen neutrale tot positieve attitudes tegenover leeftijdsgenoten met beperkingen. Daarnaast hebben ze weinig angstgevoelens en zijn de leerlingen redelijk empathisch. Ook hiervoor geldt dat de angstgevoelens van leerlingen afnemen gedurende het schooljaar. Meisjes hebben over het hele jaar heen positievere attitudes en meer empathie dan jongens. Daarnaast zijn oudere leerlingen gedurende het hele jaar meer empathisch dan jongere leerlingen.

Ouders

Ouders hebben gemiddeld genomen een neutraal tot positieve attitude tegenover kinderen met emb in het reguliere onderwijs. Hierbij maakt het eveneens niet uit of het ouders zijn van een school met een Samen naar School klas, of niet. Ondanks de positieve attitude hebben ouders ook zorgen geuit over kinderen met emb in het reguliere onderwijs. Deze zorgen hebben betrekking op het kind met emb, reguliere leerlingen en de leerkracht. Zo vragen ouders zich

af of inclusie in het reguliere onderwijs wel bijdraagt aan het welbevinden van een kind met emb, of reguliere leerlingen hierdoor niet minder aandacht krijgen van de leraar, en of leraren wel over voldoende expertise beschikken. Positieve uitingen zijn gemaakt over de impact van de inclusie van een kind met emb op de sociale ontwikkeling van reguliere leerlingen.

Meer informatie en details over deze deelstudie is te lezen in het praktijkbericht dat verschenen is op: <https://www.samennaarschool.nl/op-de-hoogte/houding-van-ouders-tegenover-kinderen-met-ernstige-beperkingen/>.

Kinderen met emb

Interacties en de rol van de begeleider

Er is in verschillende deelstudies gekeken naar de impact van de Samen naar School klas op de kinderen met emb. In één van de studies is specifiek gekeken naar de rol van de begeleider tijdens de inclusiemomenten en de interacties van kinderen met emb met reguliere leerlingen. De inclusiemomenten worden allemaal verschillend vormgegeven: soms is er een vast maatje betrokken, soms vindt er een activiteit met een kleine groep leerlingen plaats, en soms sluit een kind uit de Samen naar School klas aan bij een les of activiteit met de hele klas. De eigen begeleider is doorgaans aanwezig tijdens de inclusiemomenten en probeert een bruggenbouwerfunctie te vervullen: het stimuleren van het contact tussen het kind met emb en de reguliere leerling(en). Hoewel er de nodige initiatieven worden genomen om het contact te stimuleren, is er niet altijd een positieve reactie of is dit moeilijk vast te stellen.

Meer informatie en details over deze deelstudie zijn te lezen in het praktijkbericht dat verschenen is op: <https://didactiefonline.nl/artikel/elkaar-helpen>. Daarnaast is er een internationaal artikel geaccepteerd voor een themanummer voor het *European Journal of Special Needs Education*. In dit themanummer is aandacht is voor de rol van ondersteunend personeel binnen inclusief onderwijs. Dit artikel verschijnt tevens in een boek dat uitgebracht wordt naar aanleiding van het themanummer.

Het slaapgedrag van kinderen met emb

In één van de deelstudies is gekeken naar de relatie tussen inclusiemomenten en het slaapgedrag van 6 kinderen met emb die naar een Samen naar School klas gaan. Het slaapgedrag is gemeten door middel van een Actiwatch: een soort horloge waarmee activiteit en beweging geregistreerd kunnen worden. Er is gekeken hoe lang het duurt voordat een kind in slaap valt, en hoeveel procent van de tijd het kind in bed besteedt aan slapen.

Het blijkt dat alle zes kinderen met emb moeilijkheden hebben met slapen: ze liggen gemiddeld genomen 80% van de tijd in bed daadwerkelijk te slapen, terwijl dit ten minste 85% zou moeten zijn. Verder lijkt het erop dat de inclusiemomenten samenhangen met het in slaap komen, en het percentage daadwerkelijk slapen. Hoe meer inclusiemomenten een kind heeft, hoe minder tijd er nodig is om in slaap te komen en hoe meer tijd er in bed wordt doorgebracht met slapen.

Hoewel dit positieve bevindingen zijn, is het belangrijk om te vermelden dat het meten van slaapgedrag bij kinderen met emb niet eenvoudig is. Door de motorische beperkingen (in combinatie met spasme) is het registreren van activiteit en bewegingen niet 100% betrouwbaar.

Alertheid tijdens inclusiemomenten

De alertheid van kinderen met emb is geobserveerd tijdens inclusiemomenten en niet-inclusiemomenten. Tot op heden zijn er nog geen uitgebreide analyses gedaan over de geobserveerde momenten. In de komende periode zal hier aandacht aan worden gegeven middels een afstudeeronderzoek. We verwachten hierover eind januari 2021 via de website van Samen naar School nader bericht over te kunnen geven.

Motieven en tevredenheid van ouders

Voor deze deelstudie zijn drie groepen ouders geïnterviewd, namelijk 1) ouders met een kind in een Samen naar School klas, 2) ouders met een kind in het speciaal onderwijs en 3) ouders met een kind in een kinderdagcentrum (KDC) of orthopedagogisch didactisch centrum (ODC). Voor alle geïnterviewde ouders geldt dat er een aantal motieven meespelen in de keuze voor een vorm van onderwijs of dagbesteding. Motieven die het vaakst zijn genoemd door ouders zijn:

- Afstand en reistijd
- Gevoel bij onderwijs / dagbesteding
- Groepsgrootte / aantal begeleiders
- Aanbod in therapieën

Alle ouders zijn gemiddeld genomen erg tevreden over het onderwijs of de dagbesteding. Ouders van een Samen naar School klas zijn significant meer tevreden over het aantal kinderen per begeleider, dan ouders van het speciaal onderwijs of een KDC. Ouders van een Samen naar School kind vinden de mogelijkheid voor contact met kinderen zonder beperkingen belangrijker dan de andere twee groepen ouders. Ouders met een kind in een Samen naar School klas geven enkele punten aan waarop deze zou kunnen verbeteren.

Meer informatie en details over deze deelstudie zijn te lezen in het praktijkbericht dat verschenen is op:

<https://www.samennaarschool.nl/op-de-hoogte/motieven-en-tevredenheid-van-ouders-bij-hun-keuze-voor-onderwijs-of-dagbesteding/>. Naast dit praktijkbericht is er een artikel in voorbereiding dat wordt ingediend bij het tijdschrift Orthopedagogiek: Onderzoek & Praktijk.

Welke conclusies trekken we?

1. We kunnen concluderen dat de attitudes van direct betrokkenen redelijk positief zijn tegenover kinderen met emb in het reguliere onderwijs. Het maakt daarbij niet uit of ze van een school met een Samen naar School klas zijn, of niet. De ervaringen van leraren en leerlingen die ervaring hebben met de Samen naar School klassen en kinderen met emb zijn positief. Leraren zien de meerwaarde voor zichzelf, reguliere leerlingen en de kinderen van de Samen naar School klas. Ze hebben geleerd om te gaan met de kinderen, vinden het leerzaam en leuk. Een deel van de ouders heeft zorgen geuit over de inclusie van kinderen met emb in een reguliere klas, waaronder de aandacht die het kind zou krijgen en of dit ten koste zou gaan van hun eigen kind.
De attitudes en empathie blijven hetzelfde gedurende het eerste jaar waarin een Samen naar School klas is gestart. Angstgevoelens voor kinderen met emb nemen echter af gedurende het jaar bij leerlingen.
2. Het contact tussen kinderen met emb en leerlingen van de reguliere school wordt gestimuleerd door de inclusiementen. De inclusiementen worden wisselend ingericht: door een buddy-systeem, in een kleine groep, met de hele klas. De eigen begeleider van het kind is altijd aanwezig tijdens het inclusiement. Hoewel de begeleider het onderlinge contact tussen kinderen kan stimuleren, kan de functie als 'bruggebouwer' nog meer uitgebouwd worden.
Er zijn aanwijzingen dat het slaapgedrag van kinderen beter is op dagen dat zij deelnemen aan inclusiementen, maar deze conclusie moet met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden (zie hieronder).
3. Voor ouders met een kind met emb is de afstand tot de locatie van onderwijs/dagbesteding een belangrijk motief om te kiezen voor huidige vorm van onderwijs/dagbesteding. Ouders zijn gemiddeld genomen zeer tevreden over het onderwijs/dagbesteding voor hun kind. Hoewel alle ouders het aantal kinderen per begeleider belangrijk vinden, hechten ouders van een Samen naar School klas hier meer waarde aan. Ouders van een Samen naar School klas vinden het belangrijk dat hun kind contact opdoet met kinderen zonder een beperking. Over dit aspect zijn ouders ook zeer tevreden.

Hoewel de uitkomsten van het onderzoek gebruikt kunnen worden om de praktijk van de Samen naar School klas te verbeteren, is het belangrijk om *enkele nuanceringen* aan te brengen op de onderzoeken die zijn uitgevoerd. Met name in de begintijd van het onderzoek zijn de gegevens verzameld over de attitudes van direct betrokkenen. Het is denkbaar dat de aandacht voor passend onderwijs, en de toenemende aandacht voor meer inclusief onderwijs, de attitudes (positief of negatief) heeft beïnvloed. Of dezelfde uitkomsten opnieuw zouden worden gevonden is dan ook niet te zeggen.

Er zit veel verschil tussen de Samen naar School klassen en de wijze waarop de inclusiementen worden vormgegeven. Daarnaast bestaan sommige Samen naar School klassen al jaren, terwijl andere klassen recent zijn gestart. Het is mogelijk dat dit de uitkomsten heeft beïnvloed, waaronder de attitudes van direct betrokkenen.

Dit onderzoek richtte zich op kinderen met emb. De problematiek van deze kinderen is zeer divers en uiteenlopend. Vanwege de meervoudige problematiek is het daarnaast moeilijk om op betrouwbare wijze gegevens te verzamelen bij, en over, deze kinderen. Hoewel daar in dit onderzoek rekening mee is gehouden, is het belangrijk om dit in gedachten te houden bij de interpretatie van de conclusies.

Welke vervolgstappen kunnen er gezet worden?

1. Op basis van ander (internationaal) onderzoek is bekend dat het opdoen van positieve ervaringen en het hebben van meer kennis over de doelgroep doorgaans leidt tot een meer positieve attitude bij mensen. Het betrekken van leraren, ouders en leerlingen bij de Samen naar School klas en de inclusiementen kan hieraan bijdragen. Informatiebijeenkomsten, inloopmomenten, spreekbeurten van buddy's/broers of zussen van een kind met emb, en uitwisselmomenten met of tussen de begeleiders van de Samen naar School klas en de leraren kunnen hieraan bijdragen. Het geven van voorlichting aan ouders van reguliere leerlingen kan ouders een goed beeld geven van de Samen naar School klas en hun zorgen hierover wegnemen. De zorgen die ouders hebben geuit in dit onderzoek kunnen hierbij als leidraad genomen worden. Het vertalen van de onderzoeksresultaten in concrete handvatten voor de Samen naar School klassen voor het opdoen van (positieve) ervaringen, het stimuleren van onderling contact en het opdoen van kennis wordt van harte aanbevolen.
2. Voor kinderen met emb is het allereerst belangrijk dat de inclusiementen aansluiten bij de ontwikkeling en mogelijkheden van het kind. Vanwege de hoeveelheid prikkels lijken kinderen met emb het meest te profiteren van inclusiementen in een kleine groep of in één op één contact. De rol van de begeleider tijdens de inclusiementen kan verder uitgebouwd worden als 'bruggenbouwer' om het onderlinge contact en de interacties te stimuleren. Verdere verdieping over wat het contact en wederkerige interacties tussen kinderen uitlokt is daarin belangrijk. Het opstellen van concrete handvatten voor het inrichten van de inclusiementen en het stimuleren van wederkerige interacties wordt dan ook aanbevolen.
3. In de voorlichting naar ouders met een kind met emb is het belangrijk om de Samen naar School klassen mee te nemen als optie voor onderwijs en zorg. Nagaan welke aspecten ouders belangrijk vinden in de vorm van onderwijs/dagbesteding is hierin een eerste stap. Deze aspecten kunnen gelegd worden naast de motieven die ouders in dit onderzoek hebben genoemd, wat ouders mee kunnen nemen in hun overwegingen. Voor ouders die in het keuzeproces zitten is het belangrijk dat ze op de hoogte zijn van het bestaan van een Samen naar School klas. Dit betekent allereerst dat de Samen naar School klassen bij zorgprofessionals bekend moeten zijn.
Om na te gaan hoe tevreden ouders zijn over de Samen naar School klassen kan er regelmatig een tevredenheidsonderzoek gehouden worden. Hierdoor kan er tegemoet worden gekomen aan aspecten die ouders mogelijk anders zouden willen zien.
Om te komen tot een optimaal aanbod voor kinderen met emb kunnen krachten gebundeld worden vanuit het speciaal onderwijs, kinderdagcentra en Samen naar School klassen. Bij alle drie vormen van onderwijs/dagbesteding is veel kennis over de doelgroep waar over en weer van geprofiteerd kan worden.

Dankbetuiging

Dit onderzoek is gefinancierd door de Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind (projectnr. 20140333) en de basiseenheid Orthopedagogiek van de Rijksuniversiteit Groningen. Speciale dank gaat uit naar Sanne van Esch en Ineke Haakma die beide betrokken waren als onderzoekers. Daarnaast willen we alle student-assistenten, master- en bachelor studenten bedanken die in de afgelopen jaren een bijdrage hebben geleverd aan dit onderzoek.

Daarnaast een speciaal bedankje voor alle medewerking die verleend is vanuit de Samen naar School klassen, scholen, leraren, ouders, leerlingen en kinderen.

Gedurende dit onderzoek zijn er regelmatig bijeenkomsten met de begeleidingscommissie gehouden. Deze commissie bestond uit de volgende personen:

- Dr. Sabina Kef, orthopedagoog, senior onderzoeker en docent (assistant professor) aan de Vrije Universiteit, Faculteit der Gedrags- en Bewegingswetenschappen te Amsterdam;
- Drs. Mia Nijland, coördinator van het Landelijk Platform EMG;
- Marjon de Vries, directeur Stichting Bram in Ridderkerk;
- Nicole Franssen, Programma Samen Leren van het Gehandicapte Kind;
- Joke Visser, coördinator van het Expertisecentrum Samen naar School (het Gehandicapte Kind).

We bedanken de begeleidingscommissie voor de constructieve manier van feedback geven en het meedenken in het opzetten van het onderzoek, maar ook het implementeren van de uitkomsten.

